

Nedeljka Pirjevec

Žerjavica

(Odlomek iz romana *Kovček – Družinska kronika*)

Iz ovojnice z rdečim vitičastim monogramom, pravzaprav samo s črko F na mestu pečata zadaj, pisemca v velikosti devet krat enajst centimetrov, izvleče rumenkast dvojni list, ki, razprt iz prvega zavihka in prepognjen, meri v višino sedemnajst centimetrov. Od starosti in zaprašeniosti rahlo progast papir, na katerem so vidne sledi posameznih plasti papirne mase, kakor jih je bil sprešal kalander. V zgornjem levem kotu se ponovi enaka rdeča začetnica primka srédi spleta rastlinic s pečata blagopokojnega očeta Josipa. Naslov na ovojnici: Naj prejme Mece Vončina, dekle, hišna št. 27, Jagerše, je črn in slovesen, zapisan na široko čez vso površino miniaturnega pisma. Na prvem listu: "Na Rupi, 23 Maja 1887. Predraga mi! Zraven mojega malovredniga pisma, Ti tukaj pošiljam tudi eno kratko pesmico, ki sem jo po svoji plitvi pameti sam zložil. Pošljem ti jo bel za kratek čas in za spominek, kakor iz kaciga družiga namena." Na notranjih dveh straneh je v lepi ležeči pisavi, drobnejši in stanjšani, z velikimi inicialkami v vsaki vrstici, zapisanih šest ne posebno dobro vezanih in rimanih štirivrstičnic, pri tem inicialke ne sestavljajo akrostiha: "Oj dêkle mi predraga! Da ljubim Te serčno, To tudi teb' je znano ..." In malo dlje, že na tretji strani: "... Da ljubim te, ne praj ljudem, Če tud te pikajo zato ..." Sledi podpis J. F. in na zadnji, hrbtni strani sama zase prva kitica pesmi Strunam s podpisom Prešeren, na dnu lista pa skromen pozdrav "Z Bogam!" Drug, enako prepognjen list iz druge ovojnice je po vseh štirih straneh čez in

čez popisan z rdečo tinto, vendar pisava ni več tako enakomerna in zravnana: "... Ljubezen nikoli ne mine, ako ravno bodo prerokovanja minila in jeziki jenjali, ljubezen ne bo prešla ... Ljubezen je tudi močna in junaška, da, še močnejši kakor smrt ..." V tretjem pismu, ki ga vzame s snopiča brez ovojníc, spet v črnilu: "Da ne zaidem od pravih in poštenih namenov ljubezni, kakršni so bili od prvega začetka najne ljubezni med nama ..."

Pisemca na nekoliko hrapavem papirju, ki ga blazinice njegovih prstov prevajajo v dotik z gobanovim klobukom, ni posebno veliko, in tudi mlajših, malo tanjših in v tršem papirju se je morala izgubiti najmanj polovica, saj je bil Josip s svojimi zidarji veliko zdoma, vsa poletja, odkar je bil začel obrt za dopolnilo pri pridelku majhnega in skopega gorskega posestva. In je, renesančni človek, mimo pluga in zidarske kele znal prav dobro sukati tudi pero. Od časa, ko je vzdihoval za svojo prvo ljubeznijo, je šla čez domačijo dvakrat divja jaga in obakrat se je jezdecev prijelo nekaj hišnih svetinj iz lepo zloženih in v predale pospravljenih papirjev. Prvič so cesarski žandarji brskali za političnimi spisi učenca kadetske šole v koroški Brezovici, drugič pa so vojščaki Osvobodilne iskali primernih knjižic, ki bi jih mogli še stlačiti v nahrbtnike za talismane in za zvijanje cigaret. Prepognjena, kakor prvi dve, vendar brez ovojníc, pisemca ne izdajajo, ali so romala s samotne kmetije v uro hoda oddaljeno vas niže spodaj po slu ali jih je zaljubljenec hranil kar doma, saj na ovojnicah ni nobenega poštnega žiga. Zajeten kup nekaj večjih prepognjenih listov, popisanih s prešernovskimi soneti, pripoveduje dalje, da je oče Josip svoja hrepenenja najraje shranjeval v pojoče besedne tvorbe in "brez kaciga družiga namena". Zakaj pisemca iz poznejšega obdobja (gotovo že drugi materi), ki imajo v gornjem levem kotu pravi ovalni pečat z imenom, poklicem "zidarski mojster" in naslovom Rupa Jagerše (tja se je bil naselil s prvo, pravo materjo) in so bila napisana v Idriji, so zanesljivo potovala s pošto. Sestavljena so tudi bolj stvarno, z nasveti, kako naj se ljubljena soproga varuje prevelike žalosti zaradi moževe odsotnosti in "fovšije" njegovih ostarelih samskih sestra, morda tudi enega bratov, s katerimi živi pod skupno streho: "... žalost more škoditi zdravju in tudi gotovo nekoliko prihodnjemu zarodu. Saj veš, mati je človeku vse, ne le v življenju, tudi že pred rojstvom." A niti v teh ne manjka ljubezenskih izjav: "... Pa nič čudno, to je znamenje, da vlada med nama vedno večja ljubezen ... Kolikor belj te pikajo, toliko belj iskreno te ljubim

jaz." Le pesmi v njih so krajše "Ljubezen najna bo ostala, dokler serce bije mi", končujejo pa se z opravičili, zakaj da pisec ne more priti še domov in mora za konec tedna k temu ali onemu gospodarju v ta ali oni kraj na pogovore za zidavo.

Dominik je pred steno, kakor že tolikokrat, z vso silo poskušal predreti molk, ki je nastal po tistem, ko se je pripeljal iz ljubljanskega sanatorija do Spodnje Idrije in naprej do Želina, kjer sta ga z najeto vprego pričakali mati Ana in sestra Fanči, očeta in brata Petra, ki bi mu povedala kaj o prejšnjih časih in mu dala navodila za prihodnost, pa ni bilo nikjer. Ostali so bili samo papirji, očetovi poslovni zapisi, računi, meritve, gradbene skice, pisma, sporočila očetovega pravnega svetovalca Jevnikarja, ki se je samovšečno podpisoval na pisma Dominiku na fronto z imenom in priimkom in oznako poklica "župan". Še enkrat preleti tudi Jevnikarjevo že s pisalnim strojem natipkano sporočilo o očetovi oporoki, da je "posestvo na Kovku volil Petru, kadar se vrne iz Rusije. Posestvo na Rupi najprej ženi in potem Jožetu, ko bode polnoleten. Vsem drugim izmed vas pa je zapustil vsakemu po tri tisoč kron v denarju." Ponovil je tudi očetovo skrb "kako bodo mogli te zadeve izterjati", dostavil iz svojega premisleka: "... kajti terjatev je veliko", naredil sintezo "... kako je dobro, da mati precej dobro zna za razmere, iz katerih izvirajo terjatve ..." in končal s priporočilom: "Oče je bil mnenja, da ti po vojni nadaljuješ študije in manji terpiš kakor je on." Od tistih treh tisočakov potem ni bilo nič, bilo je Jevnikarjevih petsto kron posojila na morda še izterljivo dediščino, da je invalid lahko začel študije na trgovski akademiji, Petrovo posestvo na Kovku je dobil obubožani bratranec, hišica z gozdom in njivica v Peklu pa sta pripadli najmlajšemu, Francetu. A vse to se je po prvi vojni popravilo in je zdaj že pozabljeno. Preživeli so zastavili na novo, si opomogli, in ko je začelo rasti, se je spet utrgalo nanje hujše od najhujšega, da se zdaj, pri teh skupnih loncih in žakljih, skupnih kravah in koruznih storžih, enakih v revščini, očitno ne bodo mogli več pobrati.

Stena, ki je takrat zrasla pred njim, pa je bila drugačne narave. Zapopadena je bila v stavku, ki si ga je ponavljal v stiskah zadnjih šestintrideset let – "Sem in me ni", mu je skandirano, kakor bitje srca, trkala v prsih in mu ni pustila zajeti toliko zraka, da bi ga poneslo v višave brezskrbnosti in ljubezenske radosti. Da bi si z vsem mladostnim žarom,

ki ga je nosil v sebi na začetku poti – saj je vojna, ki je mnoge moralno pokvarila, škodila bolj njegovemu telesu in mu pustila toliko duha, da si je znova okrepil voljo in pogum – izbojeval drugačno pot, se posvetil eni velikih umetnosti, muziki ali pisanju, in po tolikšnem trpljenju iz polnih pljuč slavil Boga. A bil je sam, klical je očeta, jokal v samoto med gozdove zakopane domačije, zahrepenel po ljubezni, tudi po ljubezni z žensko, in hkrati obupan začutil, da mu je bilo čustvo do zaročenke Anice splahnelo. Ni si mogel priti na čisto, ali so res kaj vplivale nanj govorice, da je med njegovo vojaško avanturo hodila z drugim? Z razumom ni verjel, a srce je govorilo po svoje in od silne želje po ljubezni je bil "zašel v donhuanstvo", sprva v velikem mestu matice, študent, in pozneje neznamenit skribent v manjšem, od domovine odtrganem središču, ki je plačalo za poraz "ječarja narodov". Da bi bila le obstala, tista ječa, vsaj še nekaj časa, da bi Dominik odrasel. Da bi ostal oče in še naprej vsak večer bral iz življenja svetnikov, iz Filoteje, in bi skupaj molili. Za ječo so prišle le še vice in slednjič pekel. Zdaj, pomisli, pa smo v nebesih, v obljubljenih in tolikanj opevanih. Le zakaj, si še reče in tudi zapiše v spominski zvezek, ki ga more polniti le tukaj, v očetovi "gornji hiši", na dopustu in daleč od žene, v svojih malih nebesih, ki si jih vsako leto ustvari z umikom iz tistih velikih, iluzornih. "Le zakaj in čemu smo tako glasno razvpili te sladke sadove svobode?" In nadaljuje: "Ljudje se pa spogledujejo in ne verujejo ničesar več." Kako je mogoče, si reče, da toliko let po vojni vlada taka revščina, "ali vodilni ljudje ne vidijo tega, kar le lazi, ker si nikamor ne upa in često pijančuje zgolj zato, ker vidi vnaprej, da si ne more bogvekaj pomagati".

Ve, da zunaj, pred rezljanimi dvokrilnimi vrati, prisluškujejo Francetovi otroci, siroteži v cunjicah, štirje od devetero živih, dečka v raztrganih hlačah in deklici v ponošenih oblekicah njegovih hčera, ki jih spodaj v Peklu svakinja ne more spodobno preživeti in ostajajo zato po šoli večinoma kar tu zgoraj, se prizadevno sklanjajo po rupenskih njivicah in pomagajo teti in bratrancu pri hlevskih opravilih za borno kosilo. Pred rezljanimi dvokrilnimi vrati si pošepetavajo, potem posedajo na stopničkih zunanjih vrat na travnik nad hišo in ugibajo, o čem neki dobri stric, ki jih pošilja v trgovino po priboljške in nikoli ne pozabi dodati napitnine za celo pest bonbonov, piše, in si ne upajo potrkati. Še bolj boleče kot revščina v Peklu, zdaj ko je France za zapahi, ga zadeva siromaštvo na osrednjem posestvu,

kjer so pred vojno redili vsaj dvajset krav, prašiče, ovce in konje, zdaj pa je hlev prazen, z dvema mlekavicama in tremi junci za prirejo, ki jih bo Jožetova vdova hranila do predpisane teže in zanje dobila nekaj denarja. Le v konjušnici je tako, kot je bilo, vanjo vsak dan vstopa spoštljivo, na obisk k nenadomestljivima kmečkima polbogovoma. Muči ga negotovost glede primanjkljaja v združni trgovinici v središču zaselka na vzhodnem obronku Bendijskega gozda in sprašuje se, ali je nečakinja Marija, ki je tam prodajala, res jemala iz blagajne tudi kaj zase, ali je samo čezmerno dajala na up revnim kmetičem in bajtarjem, ali pa, to je še bolj verjetno, ni bila zmožna preprečiti, da bi njen prejšnji skrivoma jemal iz blagajne za svoja skrivna udbovska pota. Zagotovo ve samo to, da je njegov brat, združni upravitelj, zagrešil le malomarnost pri bilancah. Obremenjen z delom na kmetiji in z napornimi dolgimi nočnimi hojami na seje svoje partijske celice v Idriji, ni več obvladoval knjigovodstva pri petrolejki ob prostih večerih. Mislil je samo na to, kako bo nahranil otročad in kako bo prikri, da jih daje drugega za drugim krstit v Jageršče. Da bi lahko obstal kot človek med svojimi pobožnimi gorjani. In Jožetov edinec, "kronprinc" Rupe, ki bi bil moral pred tedni iti v Idrijo pred sodnika zaradi polsestre in se je naredil za tisti dan bolnega? Ker, petnajstletnik, ni premogel obleke, pa se je s knjigo v roki zavlekel na gumno in na skrivaj pomagal materi pri klaji živine? ..

Donhuanstvo? Se mu je zapisalo donhuanstvo? In da je trajalo štiri leta? To bo moral popraviti. Štiri leta do takrat, ko se je vrnil iz Ljubljane in Gorice v svoj planinski raj, znova vzljubil Anico in se z njo resno in z oklici zaročil, da bi svoje življenje utiril v blagoslovljen zakon dveh preskušanih, umirjenih in ljubečih se prijateljev. Trajalo je več, le v drugačni preobleki. Takrat je namreč udarilo, oglasila se je dvolična boginja Fortuna, šefinja vseh sojenic, in zavlada je Milka. Nepričakovano in nenapovedano ga je z vso silo zavrtinčilo v nov ženitveni ples, v tekmovanje z "njenimi" fanti, ki so se vrteli okrog nove mlade Podrekarjeve točajke, ki jo je po vojni do kraja obubožani oče Srvinec poslal iz goriške nunske šole naravnost na služenje za vsakdanji kruh na Reko. Po videzu že nekako postarana, z odlomljenim zobkom in bledikasta, a lepe postave in sanjavega ovalnega obraza, ga je s svojim angelsko milim petjem ("eteričnim ali le samo eteričnim?") nezadržno privlačila, da je v njem kar gorelo, ga povsem

omrežila in zavozlala (tudi zaradi vrtinca snubcev okrog nje?), da ni mogel krotiti poželenja in je ob večerih, po trudapolnem delu v potrošniški kmečki zadruzi za ovinkom, "često blodil tam okoli po cesti z revolverjem v roki in opazoval, s kom se pogovarja". Potem sta se poročila v pokopališki cerkvi Sv. Ane v Kanalu. "Kako bedasto, da so izbrali pokopališko, le kaj je bilo tega treba?" In med podajanjem prstanov je njegov cvenknil na kamen cerkvenega tlaka, da je zavoljo slabega znamenja svatom zastal dih. Njegova priča, brat Jože, ki se je bil že pri prvem srečanju s prihodnjo svakinjo vanjo do ušes zaljubil, je prstan naglo pobral in lica so mu zagorela v rdečici, kakor da je sam kaj zagrešil. Vendar Jože ne takrat ne pozneje ni zagrešil ničesar, Bog mu daj večni mir in pokoj, in tudi Milka ne. Le prav nesrečno mu je zaupala in pozneje pred drugimi ljudmi tudi večkrat ponovila, da so "beli in rdeči" moški, se pravi, moški z belo poltjo in rdečimi lici (zraven sodijo tudi črni brkci) njen ideal. Da ga je zbadalo v prsih in si je moral dopovedovati, da ta naivna priznanja kažejo le njeno nepremišljenost, otroško ihtavost in zahtevnost, ki se jih ni nikoli znebila, še po devetem otroku ne. Vedel je, da ljubi njega in da je hkrati otročje vzradoščena, ker jo imajo ljudje v tujem svetu radi, posebno njegovi, mati, brata in sestra Fanči, ki je vzela Milko za svojo, po tistem, ko ji je bila za jetiko umrla mlajša sestra Katica. Vedel pa je tudi, da je ime domačije v Morskem – Srvinec – prav tako lahko izpeljanka iz surovež kot iz servante, kar je toliko kot služabnik. A bilo je še nekaj slabih znamenj, ki pa jih takrat ni jemal resno, kakor kotalečega se prstana ne. Najprej jima je, še med snubljenjem pri Podrekarju, nesramna in prav gotovo hudobna ženska, ki se je bila vzela od kdove kod, privoščljivo naznanila: "Tudi vidva se bosta še kregala, vpila drug na drugega in jokala." Nekaj pred poroko, ko je od Sv. Lucije navzgor s kolesom spremljal Milkino balo, ki jo je z domačo vprego in z zaročeno sestro na kozlu vozil iz Morskega prihodnji svak Dorče, je med popravljanjem ortopedskega čevlja telebnil na cesto in se hudo potolkel po glavi in kolenu. Nazadnje pa jima je skoraj pogorela majhna kuhinja v prvem, na hitro adaptiranem stanovanju na podstrehi pri Rinku, ker se je Dominik obotavljal, da bi peljal mlado ženo v velik prazen konzum. Spodaj ob cesti je bilo v prvem nadstropju prostorne Američankeve hiše že zloženo ob stenah najlepše sobe novo pohištvo, ki ga je bila prejšnja, Anica, prezkodaj dala prepeljati na Reko k poznemu ženinu.

Ko sta se z Milko po enem letu podnajemništva slednjič le preselila na svoje, pa se je njegovo donhuanstvo, ki je bilo pravzaprav komajda flirtanje, začelo spreminjati in se leviti v donkihotstvo. Neopazno se je znašel v vlogi bojevnika z neujemljivimi prikaznimi v notranjščini osem let mlajše žene – ki je za poroko sicer premogla prava leta, ni pa imela po ljudskem verovanju predpisanih šestinpetdeset kilogramov – v spopadu z njenimi nepotešljivimi kopmenji, s kotišči skrivnostnih, neutolažljivih srčnih bolečin, ki so se razraščale v nji in si dajale duška z malignimi, včasih atavistično neartikuliranimi, drugič pa ubesedenimi kriki očitanj, sovražnosti, ubijalske sle bakhantk. Nič oprijemljivega, nobenih vrtajočih vprašanj o prej, o Anici, to je bilo čudno, saj si je velikokrat zaželel, da bi ji mogel do kraja razložiti, kako se mu je bila prejšnja ljubezen že takoj po vojni ohladila in zdaj že v drugo docela zbledela in kako ga muči zgolj skrb, da bi tihi in v usodo vdani Idrijčanki čim prej odplačal nesojeno doto. Saj sta se bila vendar v miru in brez posebnih zamer dogovorila in Anica ni jokala in si ni pulila las.

Preobrazba je bila hitra, prvemu, s pomočjo težkega topništva izbojevanemu donhuanovskemu "blitzkriegu" je sledil nenaden sestop v novo, ali bolje, v nove vojne s še neraziskanim zaledjem, lov za potuhnjenimi, po kotičkih na videz osvojene dežele skritimi sovražniki, v bitko, ki jo je bilo treba opraviti s silami pehote in se je sčasoma sprevrgla v pravi eksorcizem. Od razgaljanja k presojanju, od miritve k prepričevanju, od prošenj k priseganju in od zanikanja k zaklinjanju, da je nazadnje po letih neuspehov, izčrpan in razjeden, samo še pisaril hčeram pisma malodušja in tožba, sestavljal odgovore ženi v kratkih frazah in jih zapisoval na lističe, jih potem potikal v njene knjige ali jih nastavljal pod prtičke na njeni nočni omarici. Najbrž se je med napornimi zagovarjanji začel hudobec neopazno seliti vanj in so se mu v zadnjih dvajsetih letih, po tistem, ko je bila Milka že pozabila na njuno obnovljeno ljubezen med vojno, jeli na listkih nabirati prav satanski stavki. In ta dvakrat pretanjeni, večkrat iz okopa v okop prelagani, rafinirani in do podrobnosti pretaljeni proizvod bolečin ...

Spravlja obsedenko v pijanstva, da mu potem ob večerih v Aničini zakonski spalnici kanalskega kurnika prireja teatralične prizore čiščenja, trga s sebe oblačila in razglaša svetu o moževi nezvestobi, o njegovi nesposobnosti in o kamnu ob cesti. Pred meseci, okrog praznikov, ko naj

bi družina častila rojstvo Boga, pa se mu je na vrhuncu svoje klimakterijske norosti zavalila na tla in se povaljala po kvačkani preprogi, ihtela in tožila, da so si njuni trije mladoletniki v sobici nad njima strahoma zatiskali ušesa in se histerično, tudi oni, premetavali v postelji. Dve dobro odmerjeni klofuti, prvi in zadnji v vsem njegovem bojnem zakonskem življenju z žensko njegovih mladostnih sanj, ki sta se mu samogibno utrgali naslednjič, okrog Treh kraljev, in od katerih ga še danes skeli v dlani, sta za nekaj časa odpravili atavistične tožbe. Neskesana, vendar kljub temu s pekočim grehom zaznamovana roka z dolgimi, tršatimi, na konceh oglato oblikovanimi prsti in trdimi suhimi členki, roka, ki je spoznala slastno grenki užitek kaznovanja, mu kar sama zapisuje stavke, ki naj bi bili opravičilo. A se mu zagovor sproti sprevača v nove obtožbe. "In S.! Koliko hrupa si zagnala zavoljo nje. Samo zato, ker sem se ji smejal in smo se le vsi skupaj šalili v kuhinji ... Tirala si me vedno tako neizprosno, da se skoraj nisem mogel z nobenim krilom več pogovarjati. Ženska, ki je zaradi svojega frčkanja zame povsem nepriljučna, naj povzroča tak položaj v hiši, da ne bi smel v sobo, kjer vidim samo Dominko in njene spomine. Ali res ne občutiš, da ubijaš ne samo mene, marveč tudi družino in sebe?" Ko je pismo na štirih straneh formata A-štiri napisano, ga ne raztrga, samo odloži ga in pripiše na dnu in malo ob strani ob desnem robu navzgor: "Samo žrla me je in mi očitala, da razdajam krniškim 'kurbam'. Tega ji ne morem odpustiti. Rupa umira, jaz umiram. Ponoči sanjam ... Ko se napol zbudim, se mi motovilijo misli proti edinemu izhodu, ki je še odprt. Ta izhod je smrt. Pokopljite me v Jagerščah. Izročite to po moji smrti Dominki ali Jolandi." Naslednjega dne napiše novo pismo: "Draga žena. Včeraj, v nedeljo, sem napisal mnogo, kar me je tiščalo in bolelo. Uničil sem in pišem znova. Veš, da sem na otroke močno navezan, posebej kadar so v nesreči. Lani ob tem času sem o tem več napisal, nisi brala, je pa še v omarici v koledarju. Ne razumeš toliko, da sem po tej nezgodi z Dominko v mislih več v bolnici kot doma in me žalostiš s tako bedarijo, ki bi ti ne smela priti niti v sanjah. Jazen sem in žalosten ... Jaz sem pa tak, da žalitev svojega bližnjega ne morem pozabiti in da smem po vsej pravici trditi, da si me duševno nenehno ubijala in da so bile dobrine, ki si mi jih izkazovala, v primeri s tem zelo malenkostne. Kaj zaleže človeku hrana, naj je še tako dobra, če je skoro nikoli ne užiješ v miru. Ako pa se ti zdi, da bi laže shajala brez mene,

kar odločno povej in odstrani se bom na prvo besedo. Otroci so disorientirani, če ti ugovarjajo, se prepiraš še z njimi. Pričakoval sem, da te bo ta nesreča z Dominko streznila, pa spet začenjaš s to neumnostjo." Napiše še, da se ne čuti krivega, ne samo on, za gorje njune petorojenke, ne za njene bolezni in ne za nesrečne čustvene spodrsaljaje samim sebi prepuščenih deklet, ki so po ženini pameti premlada šla od hiše. On in njegovi bratje, pomisli, sestrična z nezakonsko deklico Betkine starosti, Jože s svojimi dolgo prikrivanimi ljubeznimi moškega v najlepših letih, ki je po ženini smrti preživljal garaštvo v osami visokogorske kmetije s prezgodaj postarano, molčečo materjo in premladim, dvanajst let mlajšim bratom. Po ženini sodbi so morda mimo Josipa, ki je bil vsa poletja zdoma in je "prav gotovo varal svojo tiho družico", krivi tudi drugi predniki do kdo ve katerega kolena nazaj. Da bi le bila, tista kolena, zagrenjeno strmi v svojo steno, da bi le vedel zanje! A za nazaj najbrž ne bo nikoli dognal, kako in kaj je bilo z njimi in od kod jih je naplavilo. V jagerških in vrhovskih krstnih bukvah jih kljub trdovratnemu iskanju ni mogel zaslediti. Tudi v izvornem Otaležu, ki je bil skoraj pol stoletja sedež ene zelo pomembnih slovenskih kmečkih zadrug, mu stari niso mogli povedati, kako se je več krakov rodbinske skupnosti Florjančičev znašlo med njimi. Tu ljudje zgodaj umirajo, Dominik pa je bil odrasel šele v vojni in takrat so se pretrgale vse rodbinske vezi. Strica Janeza, najstarejšega v družini, zabavnega možaka, ki je "često iskal pipo, ki jo je držal med zobmi" in so "od njega padali dvajsetice, krajcarji in kdaj pa kdaj celo krona", ki so jih potem nečaki pobirali iz apnenega prahu na tlaku njegove spalnice v "gornji hiši", se le bežno spominja. Že stric Janez je bil zaslužen član odbora zadruga v Vrhovem nad Reko. Rojen sredi prejšnjega stoletja in pokopan v tretjem letu tega, je že pred prehodom v novo dobo, stoletje razcveta, kratkotrajnega bogastva in kulture, plemenito prepustil mlajšemu bratu Josipu, vdovcu s tremi otroki, svojo hiško na najvišjem delu pogorja, ki se na vzhodu preveša v Mosore in Idrijo. Tako da se je oče Josip mogel s sirotami preseliti iz Jageršč nazaj domov, med brate in sestre, ki so mu pomagali pri vzgoji dece. Mimo garanja na svojih njivicah in pašnikih prišleki najbrž niso imeli kaj prida priložnosti, da bi kršili božje postave. Dominik se je bil dokopal le do spoznanja, da so njegovi prišli v Otalež z zahodne strani, od koder je na starodavno mejo med freisinškimi škofi

in oglejskimi patriarhi nanosilo po večini vse prebivalce današnjih mestec, vasi in zaselkov, naplavilo na sam rob medcelinskega tektonsko prelomnega prostora. Z beneških in furlanskih nižin so Oglejci s strogostjo svojih zakonov, z velikimi apetiti po tlačanskih dajatvah v živežu in ljudeh silili svoje podložnike v odpor in jih odrivali na še nekultivirana območja, v temačnost gozdov in v krš obmejne verige za hrptom antičnega limesa. Bolezenske epidemije, verski fanatizem, lov na potencialne vojščake fevdalcev so ljudi spravljali v beg v neznano. Sprva so se kot posamezne šibre zajedali v kožuhovino smrečja in bukovja na obronkih apnenčastega potresnega prstana in se pozneje, v šestnajstem in sedemnajstem stoletju, zgostili v posevke tako imenovane, po zemljiških gospodih načrtovane "rovtarske kolonizacije", se sčasoma nabrali v bogatejše dekanate z vsemi regalnimi pravicami in v revnejše rihtarije, ki so zaradi neplodnosti na novo osvojenih ozemelj imele, poleg osnovnih kraljevih, še posebne sodne pravice in ugodnosti. Z zadnjim valom zadnje razpršitve je prineslo tudi njegove prednike, ki so bili morda puntarji, morda le navadni migranti, iz prenaseljenega v novi svet. Ker se jih je bilo narodilo veliko, jih je iz otaleške rihtarije izvrglo še više, bliže soncu in bliže Bogu, med ubežnike, v višavje idrijskih Mosor, v poslednji azil pogumnih in nemočnih.

Vseeno, si reče, in roka spet piše, zapisuje v šolski zvezek za drugi letnik gimnazije hčere Elizabete, snopič s svetlomodrimi črtami, ki ga je bil, le na začetku popisanega, shranil kot dragoceno orodje za svojo skribomansko terapijo, vseeno "pa je nam Florjančičem zašlo precej žerjavice v kri". In nadaljuje: "Ljudje z vodeno krvjo pa tudi niso kaj prida, kdo pa ni bil tak, če je normalen, zdrav in srčen." Zdaj je spet sproščen, ni se mu treba ozirati na bralko njegovih pisem, ki bodo tako ali tako, neodposlana, obtičala v natrgani črni platneni mapi. Zdaj piše zase, pa ne samo zase, nekoč bodo brale njegove hčere in ga razumele: "Skrbela me je mlada družina, zdaj me skrbi odraščajoča. Vem, da je vsaka zase sposobna živeti, vendar mi ti načini niso povšeči. Za nekatere trošijo neki kavalirji take vsote! Kam bodo zašla ta dekleta! živijo v zgrešenih časih, ni čuda, če se zgubljajo. Svet pripada le brezobzirnim in močnim ... Tako mi je, da bi jokal. Vsi kanalčki solza so zamašeni, vse pade le noter. Jaz nisem Lezi, svak kovač, astmatičen in zapit ključavničar v tovarni salonita, ki vrže žalitve čez rame in gre v gostilno. Jaz čutim več kot povprečni. Po

naravi sem mistik, deist, ničesar ne morem izvršiti brez določbe Previdnosti. Verujem v tajno moč, ki vodi moja dejanja. Vendar se počutim nevrednega." Pomisli, da zdaj najbrž ni več čisto priseben, ko se zateka samo še v spomine. "Ali pa niso bili vsi, ki pišejo, napol nori? In le sami vase zaljubljeni?" In še pomisli in ne zapiše, da mu ta žerjavica, ki povzroča, da kri vre, še zdaj ne da miru. Še zdaj, ko je na pragu smrti. Žge in se nabira v kroglico pod žličko. Z vitičastimi majuskulami, oponašaje starega Josipa, zapiše ob prednjem robu črtovja navzdol nevezan akrostih: Hijacinta – hommage eni zornih Francetovih deklic, ki prisluškujeta pred vrati.

Kovček je velik, iz zelenkastosivega platna na ogrodju iz tenkih smrekovih letvic, znotraj oblepljen s povoščnim papirjem, poslikanim s svetlomodrimi cveticami, z debelo obšitimi vogalnimi robovi iz svinskega usnja, na katero je v sredini zgoraj z jeklenima, v pravokotnik ukrivljenima rinčkama vklenjen držaj. Iz dvakrat prepognjene in še močnejše z dreto preštepene kože nesrečne živali, katere edino življenjsko poslanstvo je bilo, da je v ograjenem in zatohlem zakotju hleva, takoj za vhodnimi durmi, kamor pride dekla s segreto brozgo pomij in otrobov najhitreje, dočkala dovolj visoko starost in težo, ko je lahko zares odslužila svojemu rejniku, mu poplačala s svojim lastnim življenjem in mu vrnila pojedino: postoterjeno in potisočerjeno, predelano v mano in nektar, v miro in kadilo in čisto zlato ("ki se je dopadlo še sam' mu Bogú"). Njen smrtni vrisk, ki je iz klavnice cerkljanskega mesarja na zimo pogosto vsemu mestecu naznanjal, da se je služenje dopolnilo, ji kot spomin na njeno lastno zadnjo uro, "spomin" v prihodnost, zazveni v ušesih vsakič, kadar poskuša dvigniti težo vsega svojega imetja (od oblačil do volnene odeje in posteljne svetilke) zmeraj za na pot pripravljene nevestine bale, za selitev od hotela do hotela majcene domovine, za potovanja od zahoda do vzhoda in od vzhoda nazaj proti zahodu in jugu, za kratke razdalje med posameznimi svetišči čistilcev njenega jezika. Z izbiro poklica je postala ptica selivka in hkrati jetnica templjev besede, pripeta k tem redko posejanim, bolj ptičnicam kot templjem podobnim postajam, svoje edine možnosti. Ob prekinitvah, odhodih iz ene stanice v drugo, romanjih s potovalko na vmesna počivališča v zdravstvenih zavodih, pa ostaja kot zanesljiva prizemljitev še vedno dom, zavetje pri materi, ki nezmotljivo pokaže in silovito udejanji svojo ljubezen zmeraj

šele v trenutku, ko se kateri njenih ptičic let ponesreči, ko si nalomi krilo, ko si premrazi srce.

Nekaj "civilnih", boljših in zanjo izjemno dragocenih kosov zimske garderobe, ki jih je bila iz podarjenega, od nekod iz kapitalizma prinesenega blaga za ceno pritrgovanja pri hrani dala narediti modni šivilji zadnjo zimo, ji je družinska prijateljica, Strelina sodelavka in vojna tovarišica iz Hutterjevega bloka po odhodu moža na novo službeno mesto v jugoslovansko prestolnico za nedoločen čas potaknila pod otroške igrače in nogavice v ozko podolgovato skrinjo ali klop s pokrovom v predsobi luksuznega stanovanja. Tu naj bi volnena, golobje siva obleka, mehka in topla, z dekoltejem, obrobljenim s široko paspulo, pod katero je nosila tenko belo mikico in lahek, prav tako sivo zrnat in prav tako volnen pepita kostim, narejen po najnovejši pariški modi, počakala na boljše čase. Skripta, iz katerih je jeseni doštudirala še za zadnje, težje izpite na akademiji, nekaj knjig, edine salonarje in par sandalov, same stvari, ki jih Dominka zanesljivo za dlje časa ne bo potrebovala, pa je, skrbno zavite v časopisni papir, zložila vrh oblačil za zaščito pred svojima fantkoma.

Sonja, novinarka in sedanja tajnica pokrajinskega partijskega sekretarja za Štajersko, ki je na svojo lastno iniciativo in po dolgem pregovarjanju z Dominko pri svojem šefu izposlovala pogovor o njenih pritožbah čez razmere v stočlanski celici na terenu okrog sodnije in hotela Kompas (morda so enake tudi v drugih celicah v drugih kvartih?), zaradi katerih so bili ne zadosti disciplinirano in ne dovolj ozaveščeno, bohemska umetnico, ki se oblači in liči spogledljivo, pred meseci izključili iz partije, jo je bila vzela k sebi, da bi jo malo poredila. "Pajkeca", kakor se je bil izrazil profesor biologije, diamatski genij in prejšnji direktor mariborske Drame, ko jo je bil videl v paževski preobleki od doma bežeče Shylockove hčere Jessice. Dobrohotna namera pa ljubeznivi družinski prijateljici ni uspela, saj je bila intervencija prepozna in sta bili pravzaprav prepozni obe intervenciji. Zakaj Dominki sta zdaj, ko se je že v drugo in skupaj s sanjsko ljubljansko izkušnjo pravzaprav že v tretje izkazalo, da je iskanje poti v svet vrednih, pogumnih in močnih iluzija in da moraš imeti za polet v višino jekleno trdna krila, požrešen kljun, nabrušene kremplje in pogled ... predvsem pogled, ki seže daleč in nezmotljivo izbere najboljši plen, tako teater kot partija deveta skrb. Po mesecih napornih predsedanj z vlaka na vlak v Zidanem Mostu,

mučnih posedanj v čakalnicah zdravstvenih zavodov, klistirjih, slikanjih, žvečenju žemljic z rezinami pasje salame v natrpanih vagonih drugega razreda je slednjič rešena dvomov o prihodnosti in karieri. To ne bo polet orlice, to bo, povedano z besedami Goriškega slavčka, "ujetega ptiča tožba". Zdaj sta z Mili tukaj, pripravljeni za njeno selitev k materi Emiliji – čudodelki, celilki ran, mučenici in mučiteljici, neizprosni, okrutni vzdrževalki življenjske volje, poveljnici jate, bojni komisarki, ki ne dopušča umika.

Navzlic kupčku odloženih stvari (svetilki in lončku za ekspresno kavo – tudi darovoma ljubljenega – deki, kozmetičnim drobnjarijam, krilom, puloverjem, perilu, rezervnim hlačam in domači halji se ni bilo moč odreči) pa je najnovejši, škatlasti sorealistični posnetek elegantnega kovčka kakega angleškega podeželskega plemiča celo za Mili pretežek. To je videti po njeni drži, ko jo nese v desno, da se nenaravno nagiba k Dominki, in slišati po njenem zasoplem glasu, ko sprašuje sestro, ali ne bi raje nosili skupaj z lažjimi stvarmi napolnjeno platneno potovalko v rdečem škotskem karo vzorcu, ki jo vlačí Dominka in se z njo spotika na vsakem kamenčku ali vdrtnici pločnika in ni prav nič sorealistična. Dominka hodi tik ob hišah, na notranji strani makadamskega pločnika, da bi bila čim bolj zavarovana pred mogočimi sunki drugih, ne posebno številnih pešcev, premika se togo in močno vzravnano in preloži torbo na vsakih deset korakov iz desnice v levico in nazaj, sama ne vedoč, ali je hoja bolj nerodna zaradi bolečine v desnem kolku ali zaradi topega stiska v levem sakroiliakalnem sklepu. "Ne sklepu, šivu, levem sakroiliakalnem šivu." "Kadar rodiš, se morata tadva medenična šiva, levi in desni, malo raztegniti," reče poznavalsko Mili, "kakor na kakšni mučilni raztezalnici." Prepriča sestro, da spusti potovalko na trotoar, preseli kovček v levico in poprime z desno roko enega usnjenih držajev torbe, ki jo potem počasi in previdno skupaj neseta proti kolodvoru.

Cesta je malo nagnjena in se zdaj steka h glavni mestni žili, ki se na tem mestu ali malo pred njim iz severno južne magistrale po ostrem ovinku in zavoju za kratek čas spremeni v vzhodno zahodno, da potem steče spet proti jugu, čez most severne reke in proti domu, domovoma. K sedmemu na številki pet glavnega mesta in šestemu ob sinjezeleni zahodni reki. Prvih pet domov je ostalo daleč zadaj, zdaj so le še spomini na čas sejanja, kaljenja, prvih poganjkov, tudi prvih slan in prvih (svinčenih) toč, skrbno shranjeni

ali odrinjeni v kamrice s koščki hranljive bivanjske zaloge. Iz njih je moč na skrivaj črpati zagonsko mazivo za življenje, ki ga zaznamuje velik sivkasti in rumeno usnjato okovani kovček. V prehodu čez magistralo, že na asfaltu, je hoja lažja, ni ji treba gledati tako strmo v tla, asfaltu je moč zaupati in se za kratek čas prepustiti slepilu o brezhibnem koraku, o skladnosti gibov in o zdravju telesa. "Da se tako ponavlja," reče Mili, "da se ti tako ponavlja," ko se mora Dominka pred stopničko pločnika na drugi strani za hip ustaviti in presoditi, katero nogo naj uporabi za naskok na oviro. "Saj se samo seli," reče Dominka in poskuša vnesti v redkobesedje, ki ga nista vajeni, nekaj obešenjaštva. "Seli se z vrha navzdol. Morda se je začelo v glavi, ki se ji po dvanajstem razredu šol ni hotelo ponavljati prvošolske abecede na postojnskem trampolinu." "Torej upor, sestra?" "Reciva raje – beg." Vendar ta zadeva za Mili ni čisto logična. Misli, da drugo glavno mesto ožje domovine vendarle ni prehodna postaja Trajanovih kohort, in reče, da bi bila sama na Dominkinem mestu naravnost ponosna, če bi se ji bilo uspelo preriniti v tako veličastno ustanovo, kot je narodno gledališče. Pa čeprav šele po kolapsu, ki ga je doživela v prvem. "V tem res ni nobene logike," reče Dominka, "ampak glava se je že navadila, da se vse obrača zoper njo." Potem Mili reče, da ona že ve, kaj je zadaj, a da tudi v tem ni prave logike, če se glavi zdi, da je prikrajšana za ljubezensko pestovanje z očarljivim hokuspokus ljubimcem, ki pride, kadar pride. Ki ga je sprva leto dni zavračala, da se je hodil pritoževati k sestram, v naslednjem, že "uslišanjem" letu pa povzročil prelivanje solza v potokih, vsaj kolikor ona, Mili, ve.

V bleščavi opoldanskega sonca je druga stran ceste s strnjenimi hišami, secesijskimi dve- in trinadstropnicami in vmesnim betonskim poslopjem, zgrajenim za namene mestne administracije ali česar koli že, videti nekam siva in negostoljubna, predvsem pa, ker so pročelja še v senci, stroga in mrzla, v pričakovanju odrešilnega sončnega žarka, ki jo bo razsvetlil in jo mahoma spremenil v praznično čipkasto kuliso. Stolpič sredi razpotegnjene, prav tako sivo čipkaste in prav tako pričakujoče železniške postaje na desni, komaj kaj višji od že osvetljene strešne ploskve, dela s svojo samozavestno držo čuvaja voznega in vsakršnega reda kuliso bolj priljudno, čeprav se je njegova ura očitno ustavila in kaže nekakšen pokvečen tri četrt na šest. Ob robovih pločnika, v zakotjih ob hišah, v zavihkih podstavkov

skrivenčenih železnih kandelabrov, ob jamborih smerokazov so še vidni sledovi umazanega srenastega snega, sunki vetra pršijo nekakšna drobna zrnca zapoznele zimske padavine, kdove od kod, saj ni videti nobenega pravega oblaka, samo srebrni mah se v koprenastih pasovih razgrajuje visoko zgoraj. Ob tej uri se je nizka megla v Ljubljani komaj razredčila, pomisli in reče, kako se ji je to mesto kljub vsemu prikupilo – s svojo živahnostjo in zateglo govorico njegovih prebivalcev, ki se, stoje na "ézeléku" nasproti Astorije kričavo menijo o zadnjih športnih dogodkih ("Pa v trenérkah, jebéntibóga") in o kinopredstavah prejšnjega večera ("Nee, zménila sta se že na kólodvóru!"). Ko se je jeseni prvič bližala mestu, še reče, in je vlak zdrdral čez železniški most, se ji je zdelo, da prihaja na sam rob komaj še znosne zaplankanosti slovenskega podeželja, na skrajni severovzhod, od koder se tja v Panonijo razteza samo še nekakšna stepa do Karpatov in še naprej, prav do Rusije, na severu pa ga vsemu svetu zakrivajo Karavanke, ki so videti na zemljevidu kot razčlenjena, grivasta temnorjava pregrada. Od tod dalje mora biti življenje senčnato in bogu za hrbtom.

"Ne ravno v potokih," reče bolj sama zase, ko se nameščata v separéju vagona drugega razreda, ki sicer nima žametnih sedežev kot prvi, a je s svojimi vrtnimi klopmi iz lepo zglajenih zlatorjavih deščic vseeno pravi separé. "In ne samo zaradi njega. Jokalo se je že prej." Pomisli, kako je po kratki službovalni epizodi v Postojni II. in po vajah za Kavkaški krog s kredo, pri katerih sta se z Majolo pred sodniki pulili za otročiča in niso prišle prav daleč, vso zimo obsedela pri leto za letom bolj razdražljivi in hkrati ljubeče pozorni materi Emiliji v Kanalu. Kjer oče nima več nobene besede. Kako je režirala situacijsko italijansko komedijo z igralci domačega kulturnega društva v hotelu Križnič in kako je po zelo dobro sprejeti silvestrski premieri izmučena pobegnila domov na zapeček in sedla na majceni kamin nad štedilnikom, na katerem je bilo ob tisti pozni uri še nekaj toplote. Pri Križniču so plesali, oče je v orkestrčku igral violino in mati Emilija se je vrtela s prijatelji iz šolskih let, in Dominki se je zdelo, da je njen svet zabave in radosti za vekomaj izgubljen. Zaradi nemoči in užaljenosti, prisile v klateštvo po železni cesti, ko je v rdeči potovalki nosila svoje žehte k sestram v Ljubljano, in v križarjenje z avtobusno kripo z lesenimi klopmi na dvanajstdnevni turneji postojnskega gledališča so ji navrele pod veke pekoče solze, ki se jih zdaj kar nekako sramuje. "Se imaš

torej za kraljično ali za Pepelko?" z milo ironijo v glasu vpraša Mili. "Izberi si vlogo: pri kraljični je najprej ona, potem zmaj, potem princ, pri Pepelki pa ... saj veš." "Obe se stečeta v srečen konec, v tem je težava." "Težava je, da ne veš zagotovo, ali je srečen ali nesrečen in ali je sploh konec." "Morda je začetek in pride šele zdaj zmaj, ali pa dobim nazaj svoj čeveljc." "Sama si se odločila za večni kovček," reče Mili, "in prav dobro veš, da je redek gost zaradi svojega hokuspokus poklica." "Sem imela kakšno izbiro?" "Torej pravljica o Pepelki s popotnim vitezom, ki pride, kadar pride, in ga potem dolgo ni."

Šotor, ki si ga je postavila Mili ob Kokri, na ozari med pšeničnim poljem in obrežnimi vrbami v podolu pod cesto je najosnovnejše in s svojo vojaško oljčno zelenino zunaj, belo notranjostjo in prav tako belim, naravnost iz strehe podaljšanim podom, najbolj udobno in zaradi neprodušnosti najbolje zavarovano taborniško prebivališče, kar so jih dekleta iz ljubljanske hiše ševilka pet kdaj videla. Majhen, za dve osebi, ves dišeč po svežem platnu in sintetičnih nadomestkih za tekstil, gladkih in mehkih najlonskih prevlekah, podobnih krilom angleških padal, ki so se kot orjaški milni mehurji spuščala na Zavrte nedeljskega jutra, ko je partizan Finžgar dosegel enobejevski rekord na cerkljanski smučarski skakalnici, je priromal naravnost iz Švice. Dobila ga je naposodo od glavnega medvojnega novinpoj sanitejca in sedanjega veleposlanika v Bernu, pri katerem služi Jolandin soprog za vojaškega atašeja. In Mili, srečna lastnica svoje prve hiše, ki je sklenila preživeti teden dni počitnic v bližini bolne sestre, ga bo vrnila lastniku jeseni, ko se bosta ataše in njegova brezimna Mme. (plus-ime-in-priimek-soproga) spet preselila v domovino, na novo službeno mesto v prestolnici na sotočju nacionalne reke in evropskega veletoka. Zgoraj na desni strani ceste, ki pelje iz Kranja proti avstrijski meji, stoji samotna, med dvema vojnoma zgrajena in najbrž šele po vojni v bolnišnične namene adaptirana vila, depandansa prav tako po vojni prirejenega zdravišča v starosvetnem gradu večje sosednje vasi, ki je tudi sam depandansa svetovno znanega tebece sanatorija v kakih deset kilometrov oddaljenem zaselku. V tem centralnem, po rebri navzgor na široko razpotegnjenem bolnišničnem kompleksu, naj bi se bil malo pred vojno rodil mračno otožni tango mladeniča, ki čaka ...: "J'attendrai toujours ...", brez katerega skoraj ne mine nobena noč v ljubljanskem Slonovem baru. Za vilo in ob strani, v

smeri nazaj proti Kranju, se razteza sadovnjak z nizkimi jablanami, ob vhodu z zahodne strani je z mogočnimi krošnjami kostanjev zasenčeno dvorišče, potem pa se do prvih hiš vasice v preddverju večje vasi z moškim grajskim zdraviliščem v neenakomernih presledkih vrstijo visoka drevesa starih jablan, hrušk in sliv, le tu in tam je videti kakšno eksotično drevo breskve, cimborja, mirabele ali mandlja. V vogalni sobi prvega nadstropja, obrnjeni v sadovnjak zadaj, nekakšni verandi z zasteklenim vogalom, so na Dominkino posebno prošnjo že nekaj dni po njenem prihodu premaknili belo poljsko posteljo k prvemu dveh tridelnih in z "oberlihtom" povišanih oken, da lahko z nje, posebno če leži na trebuhu, vidi na obe strani drevesnice in se med popoldanskim obveznim ležanjem z užitek potaplja v svetlo zelenino krošenj z gladkimi, nekoliko vlažno bleščavimi listi na ravnini oken. Lepota tega prosojnega in ob zatemnitvah pred nevihtami – ko se veje jablan upogibajo pod sunki vetra in kažejo svoje sivkasto žametne listne dlani – zamolklo smaragdne razgleda, jo vsak dan znova prestavlja v dolgo plovbo po morjih njenih srečnejših spominov, kjer sta doma pozaba in poravnava zamer. Na drugi postelji, ki je nekoliko zasenčena ostala na prvotnem mestu ob vratih, počiva njena zvedava in klepetava sobna tovarišica, ki pa ob tej uri dneva navadno obmolkne in se pogrezne vase, kakor da prisluškuje in išče v svojih dotedanjih dejanjih napako, zaradi katere se je znašla v tej slepi ulici strahov in ugibanj o negotovi prihodnosti. Mimo je tedenski pregled v ambulanti grajskega poslopja, mimo so pnevmotoraksi, oddajanje sputuma, odvzem krvi, spolzki dotiki orokavičenih rok medicinskih sester, vdihavanje razkužilnih estrov, cingljanje jeklenih orodje in gosto mazanje temne krvi v ampule, ki bodo romale na preiskavo v centralni "žatandré" zavod, kjer se bijejo boji za rehabilitacijo od prejšnjih bojev opešanih mladcev in mladenk. Večinoma mladcev in mladenk. Z vseh krajev sirotne domovine, od Gevgelije do Triglava in do Jadranskega morja. Umirajočih tudi raztreseno na svojih domovih, kadar bitke ni bilo mogoče dobiti. Kdo ve, ali se bo kmalu izteklo bratrancu Milanu, čigar kriki bolečine, ko mu je jetika naširala kosti in že načenjala tudi mehko notranjost, so vso zimo predirali šipe na oknih domovanja tete Karline, mogočne hiše z borjačem ob fontani, vizavi Florjančičevega najemnega kurnika. Pri dobrih ljudeh v drugem nadstropju palače tik ob mostu čez Sočo najbrž še zmeraj, podprt z blazinami, sedi v postelji do skeleta shujšani

in prsteno blede aktivistični mladinec iz Furlanije, ki po vojni, Slovenec, ni hotel in ni mogel več domov, in nemo zre na drugi breg s cestnim ovinkom ob reki navzgor, čakaje, kdaj se bo dogodila naslednja nesreča s trkom dveh avtomobilov, morda avta in motorja, morda avtobusa in kolesarja. Jutrišnji mrlič z okrvavljenim robcem v koščtenih rokah, ki ga je Dominka na mamino prigovarjanje obiskala dvakrat (mama Emilija je zdaj tudi uradno obiskovalka sirot), obiskala z odporom, pohlepno zre v smrt, ki se bo dogodila drugim.

Z Mili potem pozno popoldne sedita na pisano kockasti odeji ob šotoru. Sence visokega vrbovja segajo do roba sedišča, redke in prepustne rišejo mrežaste vzorce na desno šotorsko krilo, za slemenom se impresionistično zarisuje daljava gozda na pobočju hriba nad vasjo z zdraviliško graščino, temna zelenina smrek in svetlejši malahitni pasovi bukev, sredi njih komaj viden, morda samo sluten vrh opečnate strehe stolpa večjega in od zdravilišnega mnogo starejšega gradu. Tam gori je odraščala prva slovenska pisateljica Josipina, ki potem, že poročena, ni dočkala Dominkinih let. In kdo ve, ali je ni pobrala prav bolezen, ki pobira sto let pozneje svoj povojni davek. Prišli sta s sprehoda z gradu in z viteške turnirske poljane pod njim, kjer je po predelavi bohotnega, s stoletnimi hrasti in libanonskimi cedrami obrobjenega pašnika v neploden, za ta kraj povsem neprimeren breskov nasad (še ena spodletelih agrarno reformističnih akcij) ostal poleg dveh manjših samo še mogočen hrast z velikansko izžgano votlino v žilavem deblu, od starosti nagrbnčenem. "Videla sem, ko te je v duplu poljubil," reče Mili, "saj je bil že čas." "Je bila to majhna zarota?" vpraša Dominka. Že ko se je cadillac zgodaj popoldne ustavil pred vilo in so jo poklicali v preddverje, je posumila, da ima ta obisk nekakšno zvezo z Mili in njenim taborjenjem. "Oprosti," se naglo popravi, "mislila sem reči: pomoč." In pomisli, kako se ji je zmeraj zdelo čudno, da se je ta nekakšen tajni atašejski sel med Bernom in Ljubljano prikazal vselej o pravem trenutku, ko jo je bilo treba odpeljati v Kanal po ljubljanskih pregledih, ali kadar je morala na nove preiskave nazaj v Ljubljano. Kar tako je menda prišel mimo samo tisto soboto lani oktobra, ko se je bila pravkar vrnila z utrujajoče postojnske turneje, blede in s podočnjaki, in ga je odslovila kar na vratih gornje sobice hotela Paternost, češ da mora zaradi študija vloge na vlak. Bilo je res in res sta potem z gostujočim režiserjem, sedeč si nasproti na klopeh

neudobnega kupéja, dve uri analizirala Brechta in markirala replike iz njene vloge. Na tihem si je pozneje očitala, da ni bila z resnobnim, zaradi skrivnostnih beganj po službenih potih in zaradi konspiracije, ki ga je silila govoriti z neposvečenimi v nekakšnih frazah, nekako tujim snubcem, vsaj manj neprijazna, če že ljubezniva ni znala biti. Spomni se prvega igrivega poljuba sredi poletja na gondoli pod mostom vzdihljajev, ko ju je z Jolando vozil domov iz Švice. In da je ta snubitev trajala in trajala. Nenadejano se je pojavljal na vratih stanovanja pri Ivani, v visokem pritličju hiše številka pet, prinašaje Jolandine pozdrave in njen obvezni darilni paket, družinski prijatelj, moderni romar, vprežen v jarem služenja gospodarsko z vseh strani ali z obeh blokov blokirane domovine. Darilca, ročne urice, ali živalce iz domiselne gumijaste menažerije, ki jih je bilo zaradi žice v njihovi notranjosti mogoče poljubno komično zvijati, so bila tudi njegova osebna. In deležne so jih bile vse prebivalke stanovanja v hiši številka pet. Ko jima je po gondolskem izletu hotel v kozmetični trgovini kupiti ličilo za ustnice, se je obenj in ob sestro obregnila sovražno. Upirala se ji je misel, da ji dvori mladenič iz nekega višjega, privilegiranega in pretirano razsipnega razreda. Ali ni dovolj, da ju je peljal, plačeval kosila, večerjo in prenočišče v luksuznem milanskem hotelu. Jima razkazoval očarljiva tuja mesta, kakor kraljevič iz pravljice svoje kraljestvo. "Nobene zarote ni bilo," reče Mili, "sama dobro veš. Je pa bil že čas, da nehaš biti surova." In doda, da se je ta smešna zamera najbrž vendarle odtajala. "Imel je tako žalostne oči," reče Dominka. Čas je za večerjo, Mili si bo na špirtnem kuhalniku skuhalo svojo taborniško enolončnico, potem bo čakala, da se popoldanski gost vrne s poti neznano kam prek meje. Okrog desetih zvečer, ko bolnice v hiši spe in jo njena sobna prijateljica opogumi, spleza Dominka skozi kletno okence zdraviliške vile in se napoti čez cesto. Ko se spušča po ježi navzdol, zagleda znano atletske silhueto, ki ji gre naproti skozi žitno polje.

Zvončkljanje tramvaja in njegovo presunljivo kovinsko cviljenje na ovinku pri Bavarskem dvoru zvenita domače in nekam veselo, premikanje skozi gnečo s širokim kovčkom in potovalko od kondukterja do voznika spredaj spominja na čas študentskih veseljačenj, ki so se pogosto končevala v zgodnjih jutranjih urah in je cvilež nočnim razgrajčem naznanjal začetek dneva. Spomin prinese tudi vonj po mehko kuhanih jajcih v skledastih steklenih čašah z nožico in kiselkast duh po hrenovkah z gorčico v kavarni

Emona, kjer je krdelce ponočnjakov, sedeč v eni okenskih lož, kdaj pa kdaj uživalo slasten zajtrk. Seveda na račun enega ali drugega tajnih in zato vsem znanih izvedencev za nočno življenje iz palače služabnikov razsipnega razreda. Izstopita na otočku osrednje mestne postaje, na križišču pred Figovcem, prehod čez cesto je nevaren, za centimeter dvignjene tračnice, ki obkrožajo otok, so za šepajočo skoraj nepremostljiva ovira. Vonj po kavarniškem zajtrku zamenja duh po premogovih sajah v nastavkih že popoldanske megle, Dominka se kot utopljenka oprijemlje sestrinega komolca.

Leži vzravnano na hrbtu, pod kolena in pod križ so ji podložili vrečice s peskom, poskuša mirovati in že v peto prebira isti odstavek iz debelega romana očetovega "prijatelja", ruskega razčlenjevalca duš: "Veste kaj," je zavzeto poprijel knez, "poglejte, vi ste tega mnjenja in kar vsi od kraja so ravno takega mnjenja kot vi in tudi tista priprava je bila zastran tega izumljena, namreč giljotina." Preskoči nekaj besed: "... Če človeka na primer šibajo in pri tem trpi in dobiva rane ..." Spet preskok: "A vse to so telesne muke in mogoče ga ravno to odvrča od duševnega trpljenja, tako da se ubija samo z ranami in s temi mukami, dokler pač ne izdihne." Zamiži in se obrne k steni, morda je na tem trdnem, v belo prepleškanem zidu kakšna rešitev. Zazre se v praske na ometu in z grozo ugleda počrnelo trupelce zmendranega komarja, ki je zapustil na belilu odtis svojega krilca. Potem pogumno nadaljuje: "Poglavitne in največje bolečine pa mogoče ne povzročé rane, temveč, razumete, to, da veste, razumete, za trdno veste, da vam bo čez eno uro, potem čez deset minut, potem čez pol minute, potem takoj, razumete, vsak čas – duša zletela iz telesa in da ne boste nič več človek in da je to kot pribito, poglavitno je to, da je kot pribito." Slabost ne prihaja toliko iz želodca kot izpod čela, voz, ki nastane zaradi nje pod grodnico, v traheji in nekoliko levo od nje, jo sili na bruhanje, obrne glavo v levo (glavo je dovoljeno obračati) in z levico (tudi roko) seže po robcu, ki si ga je bila pripravila pod blazino. Z obratom se zave navzočnosti dveh hrbtničark, ki ležita na vzporednih, z nočno omarico ločenih in z vzglavjem k drugi steni obrnjenih posteljah. Obrnili so ju na hrbet, v mavčno korito, ker bo vsak čas kosilo. Izpod priprtih vek, da sta v ravnini postelj videti kot na mrtvaškem odru, merita novinko napol sočutno napol sarkastično, njuna pogleda govorita o "razumete, razumete," in o "kot

pribito". In še dodajata, da se tu ne pogovarjajo o dnevih in tednih, marveč o mesecih in letih. Mlajša, okroglolična Vipavka, rjavolasa kmečka lepotica, je rodila punčko, ki jo zdaj, enoinpolletno varuje doma mož, že v gipsasti banjici v Šlajmerjevem domu v Ljubljani, druga, precej starejša, koščena in bleda, ozkega obraza, gostih črnih las in obrvi, z dlačicami pod nosom in z dolgimi črnimi kocinami na bradi, je veteranka iz predvojnih italijanskih bolnišnic, sarkazem je najbrž njena naravna drža. Raje se obrne nazaj h komarju, knjiga s črnimi platnicami ji odprta in poveznjena leži na prsih.

Pomisli na zadnje mesece, na posedanje pred štedilnikom, medtem ko mama Emilija kuha kosilo in kriči na otroke, na mučno hojo po stopnicah do podstrešnice, kjer spita skupaj s Severino, plosko padanje z vrha na trebuh v posteljo, obkladke s čebeljimi piki, ki ji jih polaga na kolk doktor Kessler. Sledi odhod z ambulanto na slikanje v Vipavo in tam jo bodo obdržali, da, vsekakor, samo ne nocoj, naj pride jutri. Ambulantni voz je že odpeljal, na klopi pred zdravnikovo ordinacijo ne bo smela spati, ne, nikakor ne, z očetovo palico odšepa v mestece in najde, neverjetno, ampak najde partizanskega prijatelja, pevca o rožah v kristalni čaši, ki je zdaj oficir JLA (ali ve, da je bila takrat vanj zaljubljena?). Ima ženo in tri otroke in je srečen, v dnevni sobi ji pripravijo ležišče. Potem zdravljenje z žarnicami, nameščenimi na notranji strani kletke iz lesenih letvic, peklenska vročina, pot se ji v potokih sceja po telesu in obrazu, za spremembo sledijo izmenično boleče lac injekcije, mlečne, vročične in pekoče, zbodljaji v meso, ki ga mlada stažistka ne more dovolj nabrati v kepo in zato porine iglo do medenične kosti. Tu se ni štelo v mesecih in letih, vendar je bilo tudi tistih šest tednov, kolikor jih je preživela med žolčnimi ali od kapi zadetimi in umirajočimi starkami, povsem brez haska. To ne more biti samo išias, rečejo, in jo pošljejo spet domov. Potem se za kratek čas ponovi zgodba s ploskim padanjem na trebuh med rjuhe, ker drugače ne more v posteljo, ponovijo se materine tožbe nad neješčo hčerjo, ki pušča na krožniku še tisto malo hrane, kolikor ji je prinese navzgor v čumnato z nizkimi podstrešnimi okenci, štorljanje očetovega ortopedskega čevlja po ozkih stopnicah, kadar prihaja k njej, da bi ji vlil nekaj upanja, pogovori s Severino, ki se je preselila od stare matere k nji, da bi jo kratkočasila.

Z bolečino pomisli na ljubosumne scene mame Emilije, na njeno neomajno zaupanje v instinkt. Saj vendar nima nobenega razloga, ali pa?

Predstavlja si sebe v njenem položaju – če bi dvajset in več let samo rodila in pestovala in rodila in kuhala in hitela (ali res nista z možem nikoli sedela skupaj in sama na travniku in ali je res v vsem življenju ni "nikdar, nikdar" prijel za roko in ji rekel "ljuba moja"?), če bi njen ljubi dan za dnem in leto za letom hodil nekam v službo in ne bi bil nikoli, nikoli doma, če bi se ji zazdelo, da je ne ljubi več, da ne ljubi niti svojih otrok in da ima raje druge otroke, majhne ali velike, morda sosedo, učiteljico, eno njenih sestra, sestrično, hčerino prijateljico? Kako more živeti, mama, s to svojo jezo, se vpraša, s to svojo krivičnostjo in hudobijo, s to svojo narobe obrnjeno ljubeznijo, ki je že sovraštvo? Njena ljubezen mora biti velika, široka in globoka, da jo je mogla destilirati v tako razdiralno strast. Nenadoma se ji mati zasmili v dno srca. Mati Emilija! krikne v sebi, ali ne moreš stvari videti drugače? In si odgovori, da Emilija ne more videti drugače, ker ima svoja posebna, prav njena in prav po meri njene domišljije prirejena ogledala. Ali pa ne. Ali pa so ogledala pravilna in odseva v njih tisto, kar je pravzaprav res. Sklene, da se ne bo nikoli poročila, in hipoma jo stisne pri srcu misel, da je najbrž tudi ne bo nikoli vprašal. Čeprav pravljice še ni konec. Prijazno jo je bil pripeljal pred tremi meseci domov in jo potem tudi štiporamo odnesel po stopničkih v drugo nadstropje, da ji je bilo nerodno in da je bila mama Emilija očarana, poražena v svoji sumničavosti do snubca, ki ga vse dotlej z njegovimi nepredvidljivimi prihodi ni bilo mogoče jemati resno. In očetu so stopile v oči iskricice privolitve in je bilo videti, da si je morda premislil glede obsojanja poročenih moških, ki zalezujejo njegove hčere. Morda pa je ta čas tak, si je rekel, vsaj tako se je zdelo Dominki, ko je videla potrditvene iskricice, tak, da se ljudje ločujejo in spet na novo poročajo. Saj je tudi njegova četrta hči Mili pred njegovimi očmi pretrgala zvezo z očetom svojega otroka.

Bolniška sestra se tako rekoč pritihotapi, saj je še vedno čas popoldanskega počitka in je na oddelku popoln mir. Z bolničarjem, starejšim dobrodušnim služabnikom za težaška dela v kuhinjskem magazinu, pri pometanju, ribanju, mazanju in krtačenju s sesalnikom dolgih hodnikov in sob in predvsem pri obračanju in prekladanju težkih, v mavec povitih bolnikov, ki so podobni truplom iz kamnitih esenskih grobov na Doréjevih ilustracijah Svetega pisma, jo preložita na voziček. Zunaj na hodniku, katerega okna gledajo na dvorišče in prepuščajo v dolgo vežo rumenkasto

svetlobo z opečnatih zidov vzhodnega dela stavbe, primakneta voziček k steni ob vratih. Na dnu hodnika, ki zavija iz sprejemnih prostorov bolnišnice in od koder se vidi stari Coroninijev goriški grad, se pojavi postava: oče z že poudarjeno plešo na temenu, s palico in aktovko. Počasi se približuje, stopa v sinkopah, težko in negotovo, kakor da gre za pogrebom. Za njim prinesejo stol. Poljubi jo na čelo, ko ji na orošeno lice kane njegova solza, sede in potem nekaj dolgih minut oba brezglasno ihtita.